

ОСОБЛИВОСТІ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТА СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ПРИБЕРЕЖНИХ ЗОН

¹Сторожук С., к. арх., доцент,
mesvet@ukr.net, ORCID: 0000-0001-8390-7190,
*Одеська державна академія будівництва та архітектури
вул. Дідріхсона 4, г. Одеса, 65029, Україна*

Анотація. Стаття присвячена вивченню питання імплементації міжнародних документів та програм з охорони та розвитку навколишнього середовища, регіональним морям; конвенцій з морського права; раціонального використання та сталого розвитку прибережних зон в проекті розвитку Одеського регіону. Розглянуто Концепцію комплексного управління прибережними зонами (ICZM), яка є динамічним, багатопрофільним та ітеративним процесом, спрямованим на сприяння сталому управлінню прибережними зонами, основним завданням якої є збалансувати екологічні, економічні, соціальні, культурні та рекреаційні цілі, встановлені природною динамікою. У пошуку стійких рішень щодо успішного управління прибережними зонами виділено три основні точки зору, які узагальнюють ідею сталого розвитку: економічний розвиток для покращення якості життя людей; екологічно прийнятний розвиток; справедливий розвиток. Це означає, що стійкість має визнавати право людей жити здоровим та продуктивним життям. Вона повинна забезпечувати рівний розподіл благ для всіх людей і тим самим захищати довкілля за допомогою належного використання.

У цьому дослідженні розглянуті найпоширеніші прибережні курортні та рекреаційні території, які включають унікальні природні особливості, історичні та культурні пам'ятки, а також у яких сформувався стійкий економічний розвиток, так звані територіальні системи курортів, зон рекреації та туризму. Аналіз світового досвіду за прибережними курортно-рекреаційними системами свідчить, що їх можна розділити на: природно-заповідні (архіпелаг Вітсанді в Австралії), історико-культурні (м. Дубровник у Хорватії; острів Куба) та футуристичні (м. Дубай, ОАЕ).

При раціональному комплексному управлінні прибережних територій забезпечується рівний розподіл благ та ресурсів, здійснюється захист навколишнього середовища шляхом допомогою належного використання.

Ключові слова: прибережна зона, ООН, КУПЗ, стійкий розвиток, курортно-рекреаційна система.

Актуальність дослідження. Комплексне раціональне використання та сталий розвиток прибережних та морських районів, включаючи виняткові економічні зони: «17.3. Прибережний район включає різноманітні і високопродуктивні місцеперебування, що мають важливе значення для населених пунктів, розвитку та забезпечення місцевого населення засобами до існування. У межах 60 км від берегової лінії проживає більше половини населення світу, причому до 2020 року його частка може зрости до трьох чвертей. У прибережних районах зосереджена значна частина незаможного населення планети. Прибережні ресурси мають життєво важливе значення для багатьох місцевих громад та корінного населення. Важливу роль грають також виняткові економічні зони (ВЕЗ), де під державним контролем проводяться заходи щодо освоєння та збереження природних ресурсів для населення цих країн... 17.5. Прибережні держави беруть на себе зобов'язання забезпечувати комплексне раціональне використання та сталий розвиток прибережних районів та морського середовища в межах їхньої національної юрисдикції...» (Декларація Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку, Ріо-де-Жанейро, 3–14 червня 1992 року) [1].

Постановка проблеми. Особливості раціонального використання та сталого розвитку прибережних зон на прикладі територіальних систем курортів, зон рекреації та туризму.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основними міжнародними документами та програмами, які були розглянуті, є офіційні документи Організації Об'єднаних Націй (ООН), такі як Декларація Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку (1992); Програма з навколишнього середовища – United Nations Environment Program (1972); Концепція комплексного управління прибережними зонами – Integrated Coastal Zone Management (1992); Конвенція ООН з морського права – United Nations Convention in the Law of the Sea (1994). Також було вивчено наукові дослідження з територіальних систем курортів, зон рекреації та туризму: Панченко Т. Ф. «Туристичне середовище», «Ландшафтно-рекреаційне планування природно-заповідних територій» та Сторожук С. С. «Культурологічні аспекти туристично-рекреаційного середовища»; Сідорвой В. В. «Принципи функціонально-планувальної організації прибережної смуги приморських курортів (на прикладі Великої Алушти)». Вивчення та аналіз світового досвіду з курортно-рекреаційних систем заснований на наукових та публіцистичних статтях та енциклопедичних даних.

Метою статті полягає у визначенні шляхів та механізмів, зазначених у Концепції комплексного управління прибережними зонами, в програми сталого розвитку Одеського регіону.

Завдання дослідження: 1. Вивчення та аналіз міжнародних програм та документів з охорони та управління прибережними зонами. 2. Концепція комплексного управління прибережними зонами. 3. Вивчення та аналіз світового досвіду територіальних систем курортів, зон рекреації та туризму.

Виклад основного матеріалу. У 1972 році в рамках системи ООН була створена Програма з навколишнього середовища (ЮНЕП) – United Nations Environment Program (UNEP), що сприяє координації охорони природи на громадському рівні. Її основна мета – організація та проведення заходів, спрямованих на захист та покращення навколишнього середовища на благо нинішнього та майбутніх поколінь, девіз Програми – «Довкілля в інтересах розвитку» [2, 3]. Для вирішення проблеми деградації прибережної зони та океанів, що росте, ЮНЕП запускає Програму по регіональних морях, залучаючи країни взяти участь у комплексних конкретних діях із захисту їх загальних морських екосистем [4].

Зростаюча поінформованість про вичерпність ресурсів, деградацію природних екосистем та інших, пов'язаних із цим проблем людства, стала причиною численних досліджень, спрямованих на довгострокове вирішення ресурсної проблеми. Такі дослідження засновані на концепції про потенційну ємність екосистем, яка є базовою для керівництва соціально-економічною діяльністю, за якої зберігаються живі елементи та території екосистем на довгостроковій основі.

У 1972 році у звіті Римського клубу ці проблеми вперше розглядаються у систематизованому та послідовному вигляді. В результаті було видано відому книгу «Межі зростання» (Donella, 1972), а пізніше – «За межами» (Donella, 1992). Політична відповідь на цю проблему була сформульована у 1987 році Всесвітньою Організацією з навколишнього середовища та розвитку у так званому Брундтландському звіті «Наше спільне майбутнє» (WCED, 1987). Було введено концепцію сталого розвитку, як засіб, що гарантує бажані умови життя для сьогодення та майбутніх поколінь [5].

Дані міжнародних досліджень показали, що прибережні території давно потребували особливого підходу до управління їх господарським розвитком без шкоди для довкілля, що призвело до необхідності створення спеціального підходу з управління прибережними територіями та плану розвитку узбережжя. Такий підхід отримав назву: Integrated Coastal Zone Management (ICZM) або Інтегроване (комплексне) Управління Прибережною Зоною [6].

Концепція комплексного управління прибережними зонами (ICZM) народилася 1992 року під час Саміту Землі в Ріо-де-Жанейро. Політика щодо комплексного управління

прибережними зонами викладена в матеріалах саміту на порядку денному на XXI століття, Глава 17. Європейська комісія визначає комплексне управління прибережними зонами як «динамічний, багатопрофільний та ітеративний процес, спрямований на сприяння стійкому управлінню прибережними зонами». Він охоплює повний цикл збору інформації, планування (у найширшому сенсі), прийняття рішень, управління та моніторингу реалізації. Комплексне управління прибережними зонами використовує поінформовану участь та співробітництво всіх зацікавлених сторін для оцінки суспільних цілей у цій прибережній зоні та вжиття заходів щодо досягнення цих цілей. Комплексне управління прибережними зонами прагне в довгостроковій перспективі збалансувати екологічні, економічні, соціальні, культурні та рекреаційні цілі, все в межах, встановлених природною динамікою.

Прибережні зони можуть генерувати велике процвітання суспільству і, отже, надавати сильне тяжіння заселення та розвитку економічної діяльності. Суспільні вигоди прибережних зон часто називають екосистемними послугами. Розташування на стику суші і моря має на увазі високодинамічні взаємодії, як природних, і соціальних процесів із сильними зворотними зв'язками з-поміж них. Це також робить прибережні зони вразливими і, отже, вимагає ретельного управління, яке враховує численні взаємозалежності та події у короткостроковій та довгостроковій перспективі.

Поточні методи керування прибережними зонами часто відрізняються. У багатьох випадках структурні, правові чи інституційні коригування вносяться лише після того, як сталося лихо. Ці коригування часто зосереджені на вирішенні найбільш нагальних проблем без добре продуманої довгострокової стратегії. Інтегроване управління прибережними зонами спрямоване на запобігання (або зниження впливу) лих та сприяння сталому розвитку прибережної зони з урахуванням різних інтересів та можливих варіантів майбутнього [7].

Специфіка прибережних зон. Добре обґрунтована стратегія управління прибережною зоною, заснована на наукових даних, вбудована в адекватну соціальну, інституційну та правову структуру, може запобігти багатьом майбутнім прибережним проблемам. Нині це зазвичай називається комплексне керування прибережною зоною (КУПЗ). Щодо технічних аспектів, досвідчена прибережна влада здатна розглянути більшість питань прибережної інженерії, пов'язаних з майбутнім розвитком прибережної зони. Проте КУПЗ вимагає ширшого погляду на прибережні проблеми. КУПЗ – це процес управління прибережною зоною, який відрізняється від звичайних процесів територіального управління своїми специфічними характеристиками:

1. Прибережна зона немає фіксованих адміністративних кордонів; вона визначається процесами взаємодії навколишнього середовища (фізичними, екологічними) між наземним та морським середовищем, які розвиваються з часом.

2. Зазвичай прибережна зона немає єдиного довіреного уряду; управління прибережною зоною – це взаємодія кількох місцевих, регіональних та національних установ з різними мандатами та обов'язками.

3. Навколишнє середовище прибережної зони (фізичний та екологічний стан) є дуже динамічним через процеси взаємодії між наземним і морським середовищем.

3. Прибережна зона пропонує важливі екосистемні послуги з набагато ширшим географічним значенням.

4. Поселення в низинних прибережних зонах дуже вразливі до екстремальних кліматичних явищ і впливу зміни клімату.

Через ці особливі характеристики було проведено багато досліджень та експериментів для визначення послідовного процесу управління ICZM для прибережних зон [7].

Щоб КУПЗ був успішним, необхідно дотримуватися принципів, що визначають стійкість, та діяти відповідно до них комплексно. Оптимальний баланс між захистом довкілля та розвитком економічних та соціальних секторів має першорядне значення. В рамках цілісного підходу, що застосовується КУПЗ, очікується, що буде розглянуто та враховано

багато аспектів у прибережній зоні, які включають: просторові, функціональні, правові, політичні, наукові та інші, в результаті яких сформульовано чотири основні цілі КУПЗ:

1. підтримка функціональної цілісності прибережних ресурсних систем;
2. скорочення конфліктів, пов'язаних із використанням ресурсів;
3. підтримка здоров'я довкілля;
4. сприяння прогресу багатосекторального розвитку.

Об'єднання та вивчення даних аспектів та цілей призведе до форми сталого управління, яка повинна включати п'ятиетапний процес:

1. **Оцінка проблем та потреб:** необхідно виявити проблеми та питання, а також кількісно оцінити їх. Цей перший крок включатиме інтеграцію між урядом, галузевими суб'єктами та місцевими жителями. Оцінки також мають бути широкими у своєму застосуванні.

2. **План:** після того, як питання та проблеми були визначені та зважені, можна скласти ефективний план управління. План буде специфічним для аналізованої області.

3. **Інституціоналізація плану:** здійснюється прийняття юридично обов'язкових нормативних планів, стратегій чи цілей, які, зазвичай, досить сильні, або можуть бути ненормативними процесами чи керівництвом майбутнього розвитку. Ця двоїстість значною мірою корисна, оскільки майбутнє може бути прийняте до уваги, але при цьому забезпечуватиме тверду позицію, засновану на теперішньому.

4. **Реалізація:** операціоналізація плану у вигляді правозастосування, освіти, розвитку тощо. Заходи реалізації унікальні для їхнього середовища і можуть набувати різні форми.

5. **Оцінка:** остання фаза – це оцінка всього процесу. Принципи стійкості означають, що немає «кінцевого стану». КУПЗ – це безперервний процес, який має постійно коригувати рівновагу між економічним розвитком та захистом довкілля. Зворотний зв'язок є найважливішою частиною процесу та дозволяє підтримувати ефективність навіть у разі зміни ситуації.

Участь громадськості та зацікавлених сторін має важливе значення у процесах КУПЗ не лише з погляду демократичного підходу, а й з техніко-інструментальної точки зору, щоб скоротити конфлікти під час прийняття рішень (Torpolo et al., 2013) [8].

Визначення прибережної зони має особливе значення, але розмитість кордонів через динамічну природу узбережжя ускладнює її чітке визначення, тобто узбережжя можна розглядати як область взаємодії між сушею і океаном. Кетчум (1972) визначив цю область як: «Смуга суші та прилеглого океанічного простору (вода та затоплена земля), в якій наземні процеси та землекористування безпосередньо впливають на океанічні процеси та використання, і навпаки» [9].

Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права (United Nations Convention in the Law of the Sea, UNCLOS) або Морська конвенція, підписана 10 грудня 1982 року в місті Монтего-Бей (Ямайка) і набула чинності 16 листопада 1994 року встановила такий поділ морів:

- Внутрішні води – частина моря, розташована між узбережжям та вихідною лінією. До внутрішніх морських вод відносяться води портів, бухт та заток.

- Територіальне море – це частина моря, шириною 12 морських миль (22,2 кілометра), що відраховується від лінії найбільшого відливу або від вихідної лінії.

- Прилегла зона – це частина моря, шириною 12 морських миль (22,2 кілометра), що відраховується від межі територіальних вод (або 24 милі, якщо відраховувати від вихідних ліній).

- Виняткова економічна зона – частина моря, шириною 200 морських миль (370,4 кілометра), що відраховується від лінії найбільшого відливу або від вихідної лінії.

- Континентальним шельфом є природне продовження сухопутної території до зовнішньої межі підводної околиці материка або до 200 миль, якщо межі підводної околиці материка не досягають цієї межі.

- Архіпелажними водами називаються води, обмежені вихідними архіпелажними лініями, проведеними через найбільш виступаючі в морі точки найбільш віддалених островів, що становлять єдине географічне і політичне ціле та підпадають під суверенітет будь-якої однієї острівної держави (держави-архіпелагу).

- Відкритим морем називається морський простір, розташований за межами територіальних, архіпелажних та внутрішніх вод і виняткових економічних зон будь-якої держави і що знаходиться у вільному та рівноправному користуванні всіх держав відповідно до принципів та норм міжнародного права.

Значення Конвенції ООН з морського права полягає в тому, що вона систематизує та кодифікує стандарти та принципи міжнародного морського права, які засновані на багатовіковому морському досвіді та значною мірою відображені у Статуті Організації Об'єднаних Націй та чинних нормах міжнародного морського права, таких як Женевські конвенції 1958 року. Значна частина цих вимог була додатково посилена та розширена [10] (рис. 1).

Різноманітні особливості прибережних регіонів та різні просторові масштаби взаємодіючих систем є значними проблемами для управління. Узбережжя, будучи динамічними і схильними до впливу різних факторів у глобальному масштабі, формуються такими процесами, як річкові системи, які можуть простягатися далеко вглиб суші і збільшувати складність прибережної зони. Ці складнощі ускладнюють чітке визначення внутрішніх районів та розробку ефективних стратегій управління.

Крім фізичних характеристик, прибережні зони охоплюють екосистеми, ресурси та діяльність людини, причому остання є основним чинником порушення природних прибережних систем. Управління ще більше ускладнюється використанням адміністративних кордонів, що часто спираються на довільні лінії, що фрагментують зону. Цей фрагментований підхід може призвести до стратегій управління, які фокусуються на окремих секторах, таких як землекористування або рибальство, що може спричинити негативні наслідки в інших секторах.

Пошук стійких рішень. Успішна концепція, що лежить в основі ідеї комплексного управління прибережними зонами – це стійкість, яка передбачає безперервний процес прийняття рішень, тобто коригування рівноваги між розвитком та захистом довкілля. Концепція стійкості чи сталого розвитку знайшла своє втілення у доповіді Всесвітньої комісії з навколишнього середовища та розвитку 1987 року «Наше спільне майбутнє», де говорилося, що сталий розвиток – це «задоволення потреб теперішнього часу без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти власні потреби».

Виділено три основні точки зору, які узагальнюють ідею сталого розвитку:

- економічний розвиток для покращення якості життя людей;
- екологічно прийнятний розвиток;
- справедливий розвиток.

Це означає, що стійкість має визнавати право людей жити здоровим та продуктивним життям. Вона повинна забезпечувати рівний розподіл благ для всіх людей і тим самим захищати довкілля за допомогою належного використання. Стійкість не є набором приписів – це спосіб мислення, адаптація якого прокладає шлях до довгострокового бачення з більш цілісним підходом, чого може досягти успішна Концепція комплексного управління прибережними зонами (ICZM) [9].

На сьогоднішній день високий рівень урбанізації узбережжя, застосування біонегативних будматеріалів, знищення природи, забруднення моря стічними водами та інші проблеми призводять до деградації унікальних приморських курортів. А прибережна зона

узбереж' багатьох країн має тенденцію до постійного скорочення, не дивлячись на введені заборони на будівництво поряд з морем [6].

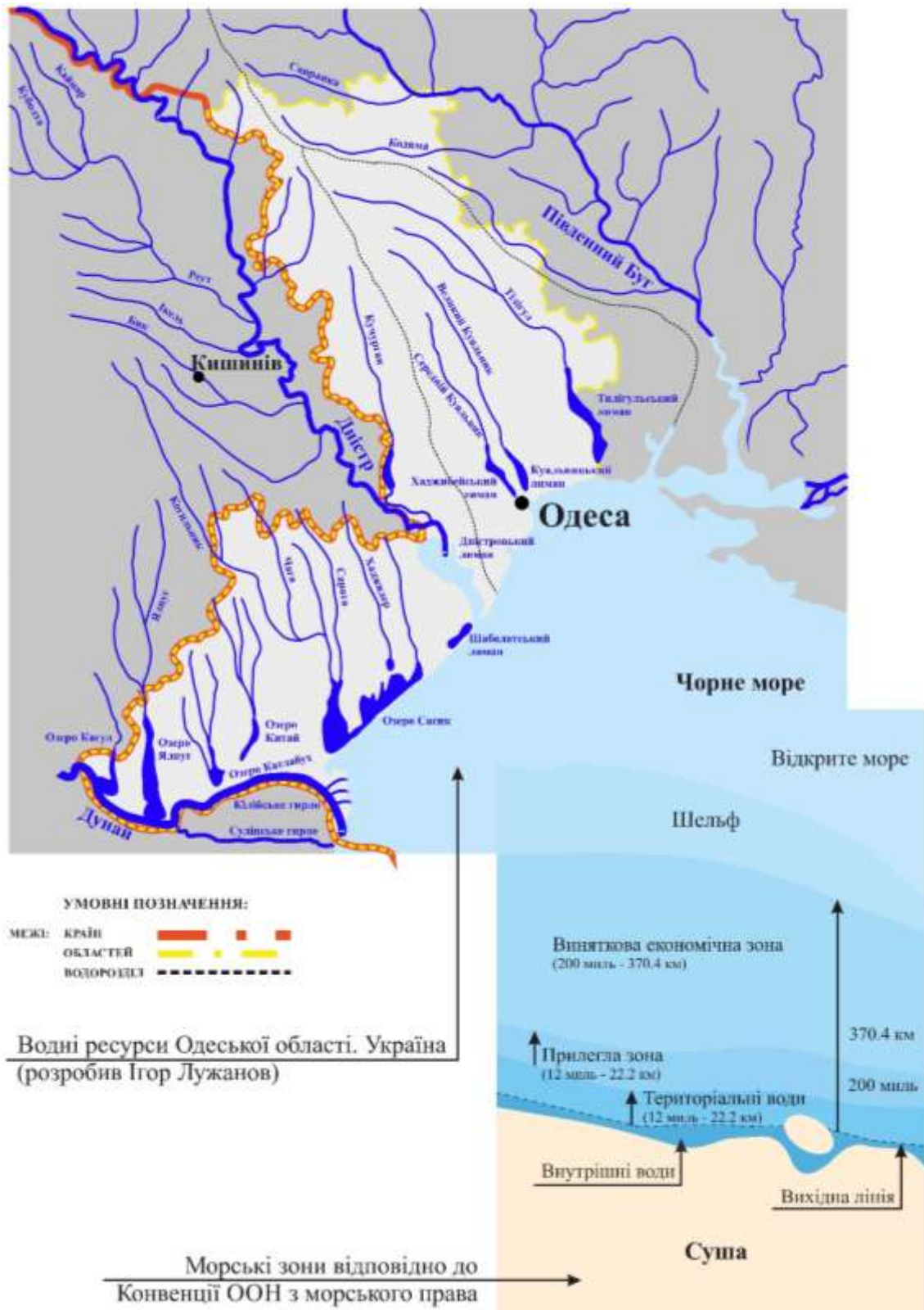

Рис. 1. Гідрографічна мережа Одеської області: а) Водні ресурси Одеської області (Ігор Лужанов) [11]; б) Морські зони відповідно до Конвенції ООН з морського права [10] (розроблено Сторожук С.С.)

Дане дослідження спрямоване на розгляд найбільш поширених прибережних курортних та рекреаційних територій, які включають унікальні природні особливості, історичні та культурні пам'ятки, а також стійкий економічний розвиток, так звані територіальні системи курортів, зон рекреації та туризму.

Курортно-рекреаційна система – це сукупність курортів (курортні поселення, курортні зони і комплекси, санаторно-курортні заклади), рекреаційних зон (зони тривалого і короткочасного відпочинку, туризму і спорту, дачні поселення і садівницькі товариства) природно-заповідних об'єктів (біосферні заповідники національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, природні заповідники, заказники, пам'ятки природи), які об'єднані між собою та з іншими поселеннями спільним використанням цінних природних ресурсів, транспортними та інженерними комунікаціями, комплексними природоохоронними заходами.

Визначення територіальних параметрів курортно-рекреаційних систем обумовлено потенціалом природних ресурсів, кількістю, місткістю та площею ділянок санаторно-курортних, оздоровчих та рекреаційних закладів, розмірами територій зон короткочасного відпочинку та природно-заповідних об'єктів, кількістю і площею ділянок садівницьких та дачних поселень.

Туристичні системи – це сукупність різних туристичних утворень, що формуються у місцях групового розташування історико-культурних пам'яток, визначних об'єктів сучасного будівництва, туристично-привабливих ландшафтних комплексів, які об'єднані між собою та з іншими поселеннями туристично-екскурсійними маршрутами, транспортними і інженерними комунікаціями. До складу територіальних систем туризму, як правило, входять туристичні райони та вузли, туристичні зони, комплекси та центри. Крім того, в межі територіальних систем туризму потрапляють і значні за своєю площею природні територіальні об'єкти (заповідного, лісового та водного фондів), урбанізовані території (міста, курорти, промислові центри), а також окремі унікальні пам'ятки культури та природи.

Основою формування планувальної структури територіальних систем туризму є зони концентрації об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини (історичні центри, вулиці, квартали, площі, архітектурні ансамблі, залишки давнього планування та забудови, окремі архітектурні споруди). Туристичними центрами територіальних систем туризму, як правило, є історичні поселення, які мають цінні об'єкти культурного наслідку. Роль туристичних центрів крім історичних населених місць відіграють майже всі обласні міста, які, крім пам'яток, мають ще й визначні об'єкти сучасної архітектури. Більшість курортів є в тій чи іншій мірі також туристичними центрами, а зелені зони, зони рекреації та парки всіх різновидів – складовими планувальними елементами туристичних районів [12 – 14].

Розглянемо найвідоміші у світі курортно-рекреаційні системи, що поєднують у собі унікальні природні багатства, розвинену інфраструктуру та різноманітність вражень. Прибережні курортно-рекреаційні системи можна поділити на: природно-заповідні, історико-культурні та футуристичні [15, 16].

Природно-заповідні – це прибережні території із кристально чистою водою, білими пляжами, зеленими територіями (заповідники, природні парки, ліси тощо). До таких курортних систем відноситься тихоокеанський архіпелаг Вітсанді в Кораловому морі в Австралії, що складається з 74 островів, більшість з яких мають статус національного парку, а населені сімнадцять. Береги островів покриті густими сосновими лісами та пляжами із золотаво-білим піском та чистою теплою водою. Одним із найголовніших природних пам'яток є коралові рифи, тому ці острови дуже популярні для любителів дайвінгу. На найбільшому острові Вітсанді розташований один із найвідоміших пляжів у світі Вайтхевен-Біч (Whitehaven Beach), він є 7-кілометровим узбережжям з дрібним незвичайно білим кварцовим піском. У північній частині пляжу знаходиться бухта, захищена від вітрів більшу частину року. З оглядового майданчика Tongue Point можна спостерігати за тим, як перемішуються під час

припливу хвилі і пісок, створюючи неймовірно красиві візерунки. Пісок має білий відтінок і завдяки складу не нагрівається навіть у сонячні і спекотні дні, дозволяючи ходити босоніж. У північній частині пляжу знаходиться бухта, захищена від вітрів більшу частину року.

Національний парк «Вітсанді Айлендс» – є найкрасивішим природним парком світу і знаходиться на 32 тропічних островах. Популярні види розваг у парку – це підводне плавання на території рифів, риболовля та піші тури, а також сходження на пік Вітсанді та вертолітна екскурсія. Оскільки Австралія є одним із найкращих для дайвінгу місць на планеті, то тут створено всю необхідну інфраструктуру для організації екстремального відпочинку з зануреннями. На островах створені всі умови для водного відпочинку, а саме: одноденні круїзи, багатоденні «дайв-сафари» з проживанням на кораблі, польоти на літаках та дельтаплані, вітрильний спорт та спостереження за китами, каякінг, снорклінг та SUP-серфінг, водні лижі, парасейлінг, підводне плавання з аквалангом, волейбол, теніс та бадмінтон [17].

Історико-культурні – це прибережні території з об'єктами культурної спадщини (цінні споруди, визначні місця, природні комплекси тощо) та творами історичної духовної спадщини (опис історичного минулого, пам'ятки мистецтва, усна традиція тощо), успадковані людством від попередніх поколінь. До таких курортних систем можна віднести місто Дубровник, Хорватія та курорти Куби.

Дубровник – місто, розташоване на півдні Далмації, на березі Адриатичного моря у Хорватії. Дубровник – це морський порт, міжнародний аеропорт, знаменитий морський курорт і стародавнє місто, яке було засноване у VII столітті і є одним із центрів розвитку сербської та хорватської культури та мови, а також нині вимерлої далматинської мови. У різні часи входив до складу різних держав: Дубровницької республіки, Іллірійських провінцій Франції, австрійського королівства Далмація, Королівства Югославії, устаської Хорватії, Італії, соціалістичної Югославії. Старе місто розташоване на стрімкому мисі над морем, оточене фортечними стінами, складається з кам'яних споруд XIV-XVIII століть і віднесене до об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [18]. Як курортне місто Дубровник є одним із найпривабливіших курортів Адриатики, що поєднує в собі мальовничу природу, найчистіші пляжі та входить до трійки найкрасивіших міст Європи епохи Відродження за версією ЮНЕСКО. Дубровник славиться чудовою екологією, найчистішим морем, скелями і буйною зеленню (околиці наповнені соснами, кипарисами, лимонними та мандариновими деревами, пальмами та кактусами, екзотичними рослинами тощо), а також наявністю всієї необхідної інфраструктури: величезні пляжі, найпопулярніші з них Лапад та Бане, розкішні готелі та готельні комплекси з безліччю ресторанів, кафе, клубів тощо [19].

Куба – острівна держава в латинській Америці, в Карибському басейні, розташована на островах Куба, Хувентуд та більш ніж на 1600 дрібних островах групи Великих Антильських островів [20]. Головним надбанням країни є дивовижна природа: мальовничі пейзажі, природні парки, підводне царство та одні з найкрасивіших у світі пляжі. Один із найбільших природних парків Куби – це Природний парк Сьєнага-де-Сапата – єдина болотиста екосистема в Карибському регіоні, ідеальне місце для бердвотчингу (тут водяться 190 видів птахів). Природний парк Топес де Кольянтес знаходиться неподалік міста Трінідад, посеред гірського масиву на висоті 800 метрів над рівнем моря. У парку мешкають тропічні метелики, колібрі та птахи токороро, на території розташовані кавові плантації, Музей кави та Музей сучасного кубинського мистецтва, водоспад Сальто-дель-Кабурні, ранчо Гасієнде Кодіна, яке славиться своїми лікувальними грязьовими ваннами. Національний парк Віньялес – це долина площею 132 км², оточена горами Сьєрра-де-лос-Органос, знаходиться недалеко від Гавани. Унікальний ландшафт цього місця, що нагадує фільми вестерни та про піратів, занесений до списку Світової спадщини ЮНЕСКО. Тут зберіглася старовинна архітектура фермерських господарств та сіл, що спеціалізуються на тютюні. Долина відома стрімкими скелями, де можна зайнятися скелелазінням, на одній із них розташована так звана «Доісторична фреска» – робота сучасного кубинського художника Леовихільдо Гонсалеса, що зображує древніх

людей та тварин з печерами. Пляжі Куби визнані одними з найкрасивіших у світі, розташовані на узбережжях Карибського моря та Атлантичного океану. Найпопулярніші на Атлантичному океані це пляжі міста Варадеро – білий пісок та коралові рифи, тут розташовані найпопулярніші готелі та курорти, а також острів Кайо-Коко, на його півночі знаходиться пляж Лос-Фламенкос з піском кремового кольору та блакитною водою, а на півдні мешкають дикі рожеві фламінго. Карибське узбережжя на пару градусів тепліше за океанічне і з більш спокійною водою. Найкраще місце для відпочинку – береги Кайо Ларго – мальовничі краєвиди, дельфіни, морські зірки та інші представники фауни.

Культурні архітектурні пам'ятки Куби відносяться, в основному, до колоніального періоду: особняки, палаци та фортеці, що збереглися з XVII століття, розпорошені по всьому острову, більшість музеїв і місць, культових для самих кубинців, є свідченнями кубинської революції. Гавана – столиця країни, місто – визначна пам'ятка, в якому знаходяться ключові місця для відвідування: старе місто (включено до списку ЮНЕСКО), кафедральний собор Святого Христофора, де до 1898 року був похований прах Христофора Колумба, та Капітолій, який за розмірами перевершує аналог у Вашингтоні, фортеця Ла-Реаль-Фуерса (XVI століття), Санта-Клара – місто, де знаходяться останки Че Гевари. Куба славиться не тільки своїми природними і культурними пам'ятками, але й особливим колоритом, що зберігся, та застиг в часі 1940 – 50 років минулого століття [21 – 23].

Футуристичні курортно-рекреаційні системи – це прибережні території з об'єктами, в основі яких стоять стійкість – рівновага між розвитком (інноваціями та технологічними проривами) та захистом навколишнього середовища. До таких курортних систем можна віднести Об'єднані Арабські Емірати – федеративну державу на Близькому Сході, що складається з семи еміратів, і займає територію в північно-східній частині Аравійського півострова, що омивається Перською затокою. Більша частина території Об'єднаних Арабських Еміратів займає пустеля (Руб-ель-Халі) – одна з найбільших у світі областей, покритих піском. Гірський рельєф характерний для північних і східних регіонів країни, більшість рослинності, поза гірських областей – це результат програми уряду з озеленення країни, що була завезена з муніципальних парків. В результаті оголошення незалежності у 1970-х роках та створення федерації, наявністю багатих корисних копалин (запасами вуглеводнів та нафти), вмілому вкладенню коштів у розвиток промисловості та сільського господарства, а також створенню численних вільних економічних зон, Емірати у найкоротші терміни змогли досягти відносного економічного благополуччя. Основний інвестиційний внесок здійснюється у високо розвинену інфраструктуру: транспортну (міжнародні аеропорти, великі порти, метро, монорейки, трамваї тощо); будівництво сучасних будівель (хмарочоси); заводи з опріснення води, щоб задовольнити зростаючий попит на прісну воду не тільки у населення, а й для потреб майже 100 мільйонів дерев, які були посаджені за останні 25 років; туризм тощо. Головним туристичним напрямом Еміратів є Дубай (п'ятий за популярністю у світі). Дубай займає до 66% частки туристичної економіки ОАЕ, Абу-Дабі – 16%, а Шарджа – 10%. Дубай прийняв 10 мільйонів туристів у 2013 році. Витрати на в'їзний туризм в ОАЕ у 2019 році склали 118,6 відсотка витрат на виїзний туризм. Головні туристичні визначні пам'ятки країни включають знамениту вежу Бурдж-Халіфа в Дубаї, найвищу вежу у світі; архіпелаг Світ та Пальма Джумейра також у Дубаї; Велика мечеть шейха Зайда та траса Яс Марина в Абу-Дабі; гори Аль-Хаджар у Фуджейрі, а також багатовікові традиції: природне пустельне життя країни, особливо з бедуїнами, та колоритні ринки [24] (рис. 2).

Рис. 2. Світовий досвід найвідоміших прибережних курортно-рекреаційних систем: природно-заповідні, історико-культурні та футуристичні (розроблено Сторожук С. С.)

Висновки та перспективи подальших досліджень. Історично склалося так, що прибережні зони завдяки багатим ресурсам є районами з високою щільністю населення, а їх інтенсивне використання призводить до загострення проблеми соціально-економічного розвитку території. Що спричинило необхідність створення спеціального підходу з управління прибережними територіями та плану розвитку узбережжя без шкоди для довкілля – Комплексне Управління Прибережною Зоною. Основна ідея – це сталий розвиток: рівновага між інноваційним розвитком та захистом навколишнього середовища, що передбачає економічний розвиток для покращення якості життя людей, екологічно прийнятний розвиток та справедливий розвиток.

Найбільш поширене використання прибережних територій – це створення ними територіальних систем курортів, зон рекреації та туризму. При правильному комплексному управлінні прибережних територій забезпечується рівний розподіл благ та ресурсів, захищаючи навколишнє середовище за допомогою належного використання.

Література

- [1] ООН. Конвенції та угоди. Конференція з навколишнього середовища та розвитку, Ріо-де-Жанейро, 3–14 червня 1992 р. Розділ II. Збереження та раціональне використання ресурсів з метою розвитку. [online] URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21_ch17a.shtml [Дата звернення 21.09.2024].
- [2] Wikipedia (2024). United Nations Environment Programme (UN Environment). [online] (This page was last edited on 23 December 2024, at 09:08 (UTC)). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Environment_Programme [Дата звернення 06.01.2025].
- [3] Архів ООН (2010). UNEP. Програма ООН з навколишнього середовища. [online] URL: <https://www.un.org/ru/ga/unep/index.shtml> [Дата звернення 06.01.2025].
- [4] NOWPAP. UN Enviroment Programme. Історія НОУПАП. [online] URL: <https://www.unep.org/nowpap/index.php/ru/o-nas/istoriya-poupap> [Дата звернення 06.01.2025].
- [5] CoastLearn. Концепція комплексного управління прибережними зонами. [online] URL: <http://www.biodiversity.ru/coastlearn/iczm-rus/introduction.html> [Дата звернення 12.01.2025].
- [6] Сидорова В. В. (2014). Принципи функціонально-планувальної організації прибережної смуги приморських курортів (на прикладі Великої Алушти): дис. канд. арх.: 18.00.04. КНУБА. Київ, 2014. 257 с.
- [7] Coastal Wiki (2023). Integrated Coastal Zone Management (ICZM). [online] (This page was last edited on 18 September 2023, at 19:24.). URL: [https://www.coastalwiki.org/wiki/Integrated_Coastal_Zone_Management_\(ICZM\)#cite_note-2](https://www.coastalwiki.org/wiki/Integrated_Coastal_Zone_Management_(ICZM)#cite_note-2) [Дата звернення 12.01.2025].
- [8] Ioppolo G., Saija G., Salomone R. (2013). From coastal management to environmental management: The sustainable eco-tourism program for the mid-western coast of Sardinia (Italy). Land Use Policy (31), 460-471
- [9] Wikipedia (2025). Integrated coastal zone management. [online] (This page was last edited on 9 January 2025, at 00:06 (UTC)). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Integrated_coastal_zone_management [Дата звернення 12.01.2025].
- [10] Wikipedia (2025). United Nations Convention on the Law of the Sea. [online] (This page was last edited on 15 January 2025, at 02:35 (UTC)). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Convention_on_the_Law_of_the_Sea

- [Дата звернення 12.01.2025].
- [11] Wikipedia (2025). Одеська область. Гідрографічна мережа області. Розробив Ігор Лужанов. [online] (востаннє відредаговано о 16:08, 26 жовтня 2024). URL: <http://surl.li/ohoezi> [Дата звернення 14.01.2025].
- [12] Панченко Т. Ф. (2009). Туристичне середовище: [монографія]. К: Логос, 2009. 176с.: іл.
- [13] Панченко Т. Ф. (2015). Ландшафтно-рекреаційне планування природно-заповідних територій: [монографія]. К: Логос, 2015. 176с.: іл.
- [14] Панченко Т. Ф., Сторожук С. С. (2022). Культурологічні аспекти туристично-рекреаційного середовища: [конспект лекцій]. ОДАБА. Одеса, 2022. 111 с.
- [15] CITYKEY UA (2024) Кращі курорти світу, куди поїхати у відпустку 2025 (26.12.2024). URL: <https://www.citykey.com.ua/krashhi-kurorty-svitu-kudy-poyihaty-u-vidpustku-2025/> [Дата звернення 16.01.2025].
- [16] Байрамова Карина (2020). 15 лучших пляжей мира: сохраните список на будущее! Skyscanner. (06.05.2020). URL: <https://ru.skyscanner.com/news/luchshie-pliazhi-mira> [Дата звернення 16.01.2025].
- [17] Korablev Denis (2021). Острова Уитсанди, Австралия (15.09.2021). 2YACHTS. URL: <https://2yachts.com/ru/blog/ostrova-uitsandi-avstralia> [Дата звернення 16.01.2025].
- [18] Wikipedia (2025). Dubrovnik. [online] (This page was last edited on 14 January 2025, at 05:11 (UTC)). URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Dubrovnik> [Дата звернення 16.01.2025].
- [19] КОМПАС (2025). Дубровник. [online] URL: <https://kompastour.com/ua/ukr/country/croatia/dubrovnik/> [Дата звернення 16.01.2025].
- [20] Wikipedia (2025). Cuba. [online] (This page was last edited on 17 January 2025, at 20:30 (UTC)). URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Cuba> [Дата звернення 16.01.2025].
- [21] Tripmydream (2023). Достопримечательности Кубы. [online] URL: <https://tripmydream.com/cuba/sights> [Дата звернення 16.01.2025].
- [22] Лайфхакер (2023). UNICA Cuba. Почему стоит съездить на Кубу хотя бы раз в жизни (21.11.2023). [online] URL: <https://lifestyle.ru/special/cuba-unica/> [Дата звернення 16.01.2025].
- [23] Tourist Club. Куба: райське місце з гарячим характером. [online] URL: <https://tcc.ua/countries/cuba> [Дата звернення 16.01.2025].
- [24] Wikipedia (2025). United Arab Emirates. [online] (This page was last edited on 10 January 2025, at 19:09 (UTC)). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/United_Arab_Emirates [Дата звернення 16.01.2025].

References

- [1] OON. Konventsiyi ta uhody. Konferentsiya z navkolyshn'oho seredovyscha ta rozvytku, Rio-de-Zhaneiro, 3–14 chervnya 1992 r. Rozdil II. Zberezhennya ta ratsional'ne vykorystannya resursiv z metoyu rozvytku. [online] URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21_ch17a.shtml [Accessed on: 21.09.2024].
- [2] Wikipedia (2024). United Nations Environment Programme (UN Environment). [online] (This page was last edited on 23 December 2024, at 09:08 (UTC)). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Environment_Programme [Accessed on: 06.01.2025].
- [3] Arkhiv OON (2010). UNEP. Prohrama OON z navkolyshn'oho seredovyscha. [online] URL: <https://www.un.org/ru/ga/unep/index.shtml> [Accessed on: 06.01.2025].

- [4] NOWPAP. UN Enviroment Programme. Istoriya NOUPAP. [online] URL: <https://www.unep.org/nowpap/index.php/ru/o-nas/istoriya-noupap> [Accessed on: 06.01.2025].
- [5] CoastLearn. Kontseptsiya kompleksnoho upravlinnya pryberezhnyy zonamy. [online] URL: <http://www.biodiversity.ru/coastlearn/iczm-rus/introduction.html> [Accessed on: 12.01.2025].
- [6] Sydorova V. V. (2014). Pryntsypy funktsional'no-planuval'noyi orhanizatsiyi pryberezhnoyi smuhy prymors'kykh kurortiv (na prykladi Velykoyi Alushty): dys. kand. arkh.: 18.00.04. KNUBA. Kyiv, 2014. 257 s.
- [7] Coastal Wiki (2023). Integrated Coastal Zone Management (ICZM). [online] (This page was last edited on 18 September 2023, at 19:24.). URL: [https://www.coastalwiki.org/wiki/Integrated_Coastal_Zone_Management_\(ICZM\)#cite_note-2](https://www.coastalwiki.org/wiki/Integrated_Coastal_Zone_Management_(ICZM)#cite_note-2) [Accessed on: 12.01.2025].
- [8] Ioppolo G., Saija G., Salomone R. (2013). From coastal management to environmental management: The sustainable eco-tourism program for the mid-western coast of Sardinia (Italy). *Land Use Policy* (31), 460-471
- [9] Wikipedia (2025). Integrated coastal zone management. [online] (This page was last edited on 9 January 2025, at 00:06 (UTC)). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Integrated_coastal_zone_management [Accessed on: 12.01.2025].
- [10] Wikipedia (2025). United Nations Convention on the Law of the Sea. [online] (This page was last edited on 15 January 2025, at 02:35 (UTC)). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Convention_on_the_Law_of_the_Sea [Accessed on: 12.01.2025].
- [11] Wikipedia (2025). Odes'ka oblast'. Hidrografichna merezha oblasti. Rozrobyv Ihor Luzhanov. [online] (vostannye vidredahovano o 16:08, 26 zhovtnya 2024). URL: <http://surl.li/ohoezi> [Accessed on: 14.01.2025].
- [12] Panchenko T. F. (2009). *Turystychnye seredovyshche: [monohrafiya]*. K: Lohos, 2009. 176s.: il.
- [13] Panchenko T. F. (2015). *Landshaftno-rekreatsiynye planuvannya pryrodno-zapovidnykh terytoriy: [monohrafiya]*. K: Lohos, 2015. 176s.: il.
- [14] Panchenko T. F., Storozhuk S. S. (2022). *Kul'turolohichni aspekty turystychno-rekreatsiynoho seredovyshcha: [konspekt lektsiy]*. ODABA. Odesa, 2022. 111 s.
- [15] CITYKEY UA (2024) Krashchi kurorty svitu, kudy poyikhaty u vidpustku 2025 (26.12.2024). URL: <https://www.citykey.com.ua/krashhi-kurorty-svitu-kudy-poyihaty-u-vidpustku-2025/> [Accessed on: 16.01.2025].
- [16] Bayramova Karyna (2020). 15 luchshykh plyazhey myra: sokhranyte spysok na budushchee! Skyscanner. (06.05.2020). URL: <https://ru.skyscanner.com/news/luchshie-pliazhi-mira> [Accessed on: 16.01.2025].
- [17] Korablev Denis (2021). Ostrova Uyt·sandy, Avstralyya (15.09.2021). 2YACHTS. URL: <https://2yachts.com/ru/blog/ostrova-uitsandi-avstralia> [Accessed on: 16.01.2025].
- [18] Wikipedia (2025). Dubrovnik. [online] (This page was last edited on 14 January 2025, at 05:11 (UTC)). URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Dubrovnik> [Accessed on: 16.01.2025].
- [19] KOMPAS (2025). Dubrovnyk. [online] URL: <https://kompastour.com/ua/ukr/country/croatia/dubrovnik/> [Accessed on: 16.01.2025].
- [20] Wikipedia (2025). Cuba. [online] (This page was last edited on 17 January 2025, at 20:30 (UTC)). URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Cuba> [Accessed on: 16.01.2025].
- [21] Tripmydream (2023). Dostoprimechatel'nosty Kuby. [online] URL: <https://tripmydream.com/cuba/sights> [Accessed on: 16.01.2025].
- [22] Layfkhaker (2023). UNICA Cuba. Pochemu stoyt s'ezdyt' na Kubu khotya by raz v

- zhyzny (21.11.2023). [online] URL: <https://lifehacker.ru/special/cuba-unica/> [Accessed on: 16.01.2025].
- [23] Tourist Club. Kuba: rays'ke mistse z haryachym kharakterom. [online] URL: <https://tcc.ua/countries/cuba> [Accessed on: 16.01.2025].
- [24] Wikipedia (2025). United Arab Emirates. [online] (This page was last edited on 10 January 2025, at 19:09 (UTC)). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/United_Arab_Emirates [Accessed on: 16.01.2025].

FEATURES OF RATIONAL USE AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF COASTAL ZONES

¹**Storozhuk S.**

mesvet@ukr.net, ORCID: 0000-0001-8390-7190,
Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture
Didrikhsona str. 4, Odesa, 65029, Ukraine

Abstract. The article is devoted to the study of the issue of implementation of international documents and programs on environmental protection and development, regional seas; conventions on the law of the sea; rational use and sustainable development of coastal zones in development projects of the Odesa region. The Concept of Integrated Coastal Zone Management (ICZM) is considered, which is a dynamic, multidisciplinary and iterative process aimed at promoting sustainable management of coastal zones, the main task of which is to balance environmental, economic, social, cultural and recreational goals set by natural dynamics. In the search for sustainable solutions for successful coastal zone management, three main points of view are highlighted that summarize the idea of sustainable development: economic development to improve the quality of life of people; environmentally acceptable development; equitable development. This means that sustainability must recognize the right of people to live a healthy and productive life. It must ensure equal distribution of benefits for all people and thereby protect the environment through proper use.

This study examines the most common coastal resort and recreational areas, which include unique natural features, historical and cultural monuments, as well as in which sustainable economic development has been formed, the so-called territorial systems of resorts, recreation and tourism zones. An analysis of world experience in coastal resort and recreational systems shows that they can be divided into: nature reserves (Whitsunday Archipelago in Australia), historical and cultural (Dubrovnik in Croatia; Cuba Island) and futuristic (Dubai, UAE).

With rational integrated management of coastal areas, an equal distribution of goods and resources is ensured, and the environment is protected through proper use.

Keywords: coastal zone, UN, ICZM, sustainable development, resort and recreation system.